

ТЕТЯНА ІВАНІВНА ГУДЗЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>,

e-mail: tetiana1522@ukr.net;

ВАДИМ ВІТАЛІЙОВИЧ МАЛЬЦЕВ,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра конституційного і міжнародного права;

 <https://orcid.org/0000-0003-0214-8976>,

e-mail: alan.kast.95@gmail.com

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Досліджено положення міжнародних стандартів права людини на достатній життєвий рівень та їх вплив на законодавство України. Визначено елементи змістового наповнення права на достатній життєвий рівень, акцентовано на проблемних аспектах його реалізації в сучасних умовах. Наголошено, що і в умовах війни держава повинна вживати заходи, направлені на унеможливлення зниження життєвого рівня своїх громадян нижче достатнього. Доведено, що національне законодавство найперше спрямоване на підтримання мінімального рівня життя людини, що значною мірою розбігається з конкретними кроками у сфері забезпечення достойного рівня життя населення.

Ключові слова: права людини, міжнародні стандарти, життєвий рівень, імплементація, якість життя, соціальний захист, заробітна плата.

Оригінальна стаття

ВСТУП. У XXI ст. питанню забезпечення достатнього рівня життя громадян та реалізації стабільного підвищення показників його якості відводиться одна з головних ролей у політиці більшості держав світу. Багато в чому формування вектора соціально-економічної політики урядів більшості розвинених країн також пов'язано з реалізацією зазначеного права. Не є винятком і Україна. Перехід національної економіки від командно-планової моделі до ринкової супроводжувався значними кризами в економіці, які особливо негативно позначалися на рівні життя громадян. Наслідки таких перетворень, а також викликаних цими та іншими факторами економічних труднощів стали причиною того, що більшість часу існування незалежної України питання забезпечення достатнього рівня життя залишається одним із найбільш проблемних для нашої держави.

Потребує наукового осмислення питання законодавчого забезпечення права людини на достатній життєвий рівень і з огляду на євроінтеграційні процеси, адже для того, щоб стати повноправним членом Європейського Союзу, наша держава повинна відповідним чином модернізувати свою соціально-економічну політику у бік підвищення якості життя кожної людини.

Окремим аспектом, що обумовлює важливість вивчення проблематики законодавчого регулювання реалізації права на достатній життєвий рівень, є наявні соціальні проблеми в Україні, які значно загострилися із початком повномасштабної війни росії проти нашої держави та мають колосальний негативний вплив на рівень життя українських громадян: багато людей залишилися без житла, роботи, майна та знаходяться у стані повної невизначеності щодо свого майбутнього. У таких умовах особливо важливо спрямувати максимум зусиль для того, щоб підтримати гідний рівень життя наших громадян і не допустити масового перетинання межі бідності, яке вже загрожує нашому народу. З огляду на зазначені фактори ефективно втілення в національному законодавстві міжнародних стандартів у сфері захисту права людини на достатній життєвий рівень і створення організаційних можливостей для їх ефективного реалізації є основними умовами відновлення держави від наслідків війни та її подальшого становлення на шлях економічного розвитку.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є науково-теоретичний аналіз положень міжнародних стандартів права на достатній життєвий рівень, визначення подальших

перспектив їх розвитку. *Завданнями* статті є пошук оптимальних шляхів імплементації міжнародних стандартів права на достатній життєвий рівень у національне законодавство України в сучасних умовах, окреслення перспектив розвитку національного законодавства в цій галузі.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Право на достатній життєвий рівень було предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Варто згадати В. Мацокіна (2008), який першим спробував обґрунтувати механізм реалізації права людини на достатній життєвий рівень в умовах побудови в Україні соціальної держави; О. Кушніренка (2019), який досліджував проблеми визнання соціальних прав людини, зокрема права на необхідний життєвий рівень; Н. Щербюк (2021), яка право на достатній життєвий рівень аналізувала крізь призму соціального забезпечення особи; О. Васильченко, предметом наукового пошуку якого була реалізація соціально-економічних прав з огляду на принцип рівності; І. Магновського (2021), який досліджував право на достатній життєвий рівень як один із ключових факторів розбудови соціальної держави. Однак слід зауважити, що в умовах російсько-української війни питання реалізації права на достатній життєвий рівень набувають нового значення. Війна суттєво вплинула на економіку та рівень життя громадян, адже тепер Україна вимушена витратити значні матеріальні ресурси на утримання армії, фінансові потреби якої значно зросли після переходу війни з гібридної в повномасштабну фазу. У цій ситуації державі вкрай складно гарантувати створення належних умов для людини, щоб вона мала можливість своєю працею забезпечити гідну матеріальну базу життєдіяльності для себе і своєї сім'ї, а також унеможливити зниження життєвого рівня своїх громадян нижче достатнього. Водночас це не знімає з держави позитивні обов'язки щодо забезпечення, охорони і захисту права на достатній життєвий рівень, що й обумовлює актуальність дослідження.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Наявний на сьогодні масив методів наукового дослідження дозволив по-новому осмислити проблематику змістового наповнення терміна «достатній життєвий рівень» і визначити тенденції його правової трансформації з урахуванням сучасних реалій, він сприяв досягненню поставленої мети і визначених завдань. Так, у роботі було використано такі засоби сучасної юридичної методології, як формально-юридичний, історико-правовий, систем-

ний, логіко-семантичний, аналізу та синтезу тощо.

В основу аналізу права на достатній життєвий рівень покладалася діалектичний метод, використання якого дозволило осмислити доктринальні та нормативні джерела в досліджуваній сфері, з'ясувати змістове наповнення права людини на достатній життєвий рівень як на міжнародному, так і національному рівні, його сутнісні характеристики.

Системний метод дозволив дослідити конституційно-правове регулювання права на достатній життєвий рівень, дав можливість визначити наявні проблеми правового регулювання та запропонувати конкретні кроки щодо їх вирішення.

У процесі дослідження міжнародно-правових стандартів права людини на достатній життєвий рівень використовувався науковий метод узагальнення з метою типізації загальних ознак означеного права.

Було також застосовано порівняльно-правовий метод, за допомогою якого продемонстровано відсутність єдиних підходів до визначення поняття та змістового наповнення права на достатній життєвий рівень у міжнародно-правових стандартах та законодавстві України.

Емпіричну базу дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі конституційного права, а також представників інших галузей права, насамперед міжнародного. Нормативною основою є міжнародно-правові акти з прав людини, Конституція та закони України, підзаконні правові акти. Інформаційну базу наукової статті посилюють довідкові видання за темою дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Право на достатній життєвий рівень є одним із важливих прав людини, яке знайшло своє закріплення у міжнародних актах як універсального, так і регіонального рівнів. При цьому деякі фахівці пов'язують це право насамперед з його економічною сутністю, адже вважають, що воно за своєю природою знаходиться на межі юриспруденції та економіки (Бойчук та ін., 2017; Ярошенко, 2019). Хоча якщо звернутися до економічної енциклопедії, то тут надається визначення рівня життя, яке характеризується як «рівень фактичного покриття матеріальних і культурних потреб населення шляхом забезпечення доступу до таких соціально-економічних благ, як: фінансові надходження; об'єм і структура (якісний склад) споживання; рівень зайнятості (забезпечення населення доступом до джерел отримання доходів) та умови праці; співвідношення

обсягу часу, який людина витрачає на виконання трудових і супутніх із ними обов'язків та вільного від роботи часу; інтенсивність праці, а саме рівень напруженості інтелектуальних та фізичних зусиль та їх концентрація з розрахунку на тривалість робочого дня; житлові та побутові умови; рівень освіти і культури; система охорони здоров'я і фізичної культури; система соціального забезпечення; піклування суспільства про дітей і материнство; раціональне використання вільного часу» (Мочерний та ін., 2002, с. 262). На нашу думку, поняття «рівень життя» і «достатній життєвий рівень» не є тотожними. Термін «рівень життя», виходячи із самої назви, має безоціночний характер та лише констатує певний рівень покриття потреб людини. При цьому такі потреби можуть бути як задоволені повною мірою, так і знаходитися на рівні, нижчому від умовної межі бідності. Термін «достатній життєвий рівень» за своєю суттю вже передбачає, що рівень покриття матеріальних та духовних потреб людини, враховуючи житло, їжу, одяг, медичне обслуговування, доступ до послуг у сфері освіти та культури, доступ до інформації, знаходиться на рівні, коли індивід може не проводити увесь вільний час у спробах задовольнити зазначені потреби. Це залишає йому час та сили для ефективного розвитку особистості, втілення в життя творчих, інтелектуальних та інших здібностей і робить можливим максимально ефективну реалізацію його потенціалу в суспільстві, а також загалом збільшує людський капітал держави.

Щодо аналізу цього терміна з точки зору юриспруденції, то поняття «рівень життя» містить у собі важливу соціальну складову і характеризується такими ознаками, як ступінь захищеності прав і свобод людини та громадянина, забезпечення гідних умов життя людини, надання кожному можливостей для вільного розвитку своєї особистості (Андрієнко, 2015, с. 93). Проте цим змістове наповнення терміна «рівень життя» не вичерпується. Як правило, до зазначеної категорії також відносять забезпечення державою реалізації прав людини у сфері здійснення громадянами права на працю, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, безпеку життя, надання громадянам можливості вільно брати участь у громадсько-політичному і культурному житті, а також соціальну забезпеченість людини, сім'ї, соціальні гарантії для національних меншин; рівень соціально-комунальної інфраструктури тощо (Кушніренко, 2019).

Зародження та подальше становлення права людини на достатній життєвий рівень є

результатом тривалого процесу розвитку людства та має досить довгу історію, пов'язану з розвитком як правових інститутів, так і світової економіки. Рівень достатку людей відігравав значну роль у житті майже кожної держави, оскільки мав суттєвий вплив на ступінь напруги у суспільстві та, як результат, на рівень лояльності населення до влади. Протягом XVIII–XIX ст. у конституціях і законодавчих актах різних держав були закріплені переважно громадянські та політичні права. Щодо економічних і соціальних прав, то в ті часи вони вважались другорядним, побічним продуктом їх розвитку. І лише на початку XX ст. у конституціях деяких держав помітний наголос робиться на соціально-економічних правах (Конституція Мексики 1917 р., Конституція Іспанії 1931 р., Конституція Ірландії 1937 р., Конституція Японії 1946 р., Конституція Італії 1947 р. тощо). Так, у ст. 151 Веймарської імперської конституції 1919 р. закріплено, що «порядок економічного життя має відповідати принципам справедливості з метою гарантування гідного існування для всіх. Економічна свобода особи має бути забезпечена в цих межах»¹. У подальшому це право активно розвивалось у законодавстві багатьох країн світу, в результаті чого отримало практично всесвітнє поширення та стало своєрідним зразком, стандартом, відповідно до якого відбувається правове регулювання соціальних прав громадян, а також стало визначальною ознакою соціальної спрямованості будь-якої держави світу (Андрієнко, 2015, с. 94).

Однак найбільшу увагу з боку світової спільноти концепція прав людини загалом і соціальні права зокрема отримали після Другої світової війни. Це обумовлено небаченими до того часу масовими порушеннями прав людини, що принесла із собою війна. Усвідомлення того, що «загальновизнані уявлення про мінімальні стандарти прав людини в національному демократичному суспільстві, які відповідають даному етапу розвитку цивілізації, повинні бути закріплені в міжнародно-правових актах» (Рибіцький, 2013, с. 81), посилювало потребу міжнародного врегулювання прав людини та необхідність створення

¹ Die Verfassung des Deutschen Reichs («Weimarer Reichsverfassung») vom 11. August 1919 (Reichsgesetzblatt 1919, S. 1383) // Ulius-Maximilians-Universität : сайт. URL: https://www.jura.uni-wuerzburg.de/fileadmin/02160100-muenkler/Verfassungstexte/Die_Weimarer_Reichsverfassung_2017ge.pdf (дата звернення: 20.10.2022).

таких правозахисних механізмів, які б у майбутньому унеможливили державами масові порушення прав людини.

Важливим кроком у напрямі становлення міжнародної системи захисту прав людини стало створення в 1945 р. Організації Об'єднаних Націй, результатом роботи якої, серед іншого, стало ухвалення низки міжнародно-правових актів, які вперше на міжнародному рівні закріпили міжнародні стандарти в галузі прав людини. Серед таких документів, перш за все, варто виділити Загальну декларацію прав людини (10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (16 грудня 1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (16 грудня 1966 р.).

Слід зазначити, що актуальність питання міжнародно-правового закріплення соціальних прав громадян, зокрема права на достатній життєвий рівень, усвідомлювалася міжнародною спільнотою вже на етапі утворення Організації Об'єднаних Націй. Так, у Преамбулі Статуту ООН державами-засновниками було зафіксовано намір «сприяти соціальному прогресу та покращенню умов життя в умовах більшої свободи»¹. Однак у зв'язку з численними протиріччями між державами в процесі створення зазначеного документа до самого тексту Статуту соціальні права не потрапили.

На сьогодні проблема правового забезпечення реалізації права людини на достатній життєвий рівень не втрачає своєї актуальності серед політиків та законодавців як на міжнародному, так і національному рівнях. Така увага до зазначеного питання зумовлена перш за все тим, що забезпечення гідних умов існування громадян є необхідною умовою для ефективного розвитку творчих, професійних, наукових та інших суспільно значущих якостей людини, що в перспективі є запорукою розвитку суспільства, економіки та держави. За своєю природою право на достатній життєвий рівень можна вважати основоположним соціальним правом, дотримання якого створює необхідні умови для реалізації всіх інших основоположних прав і свобод, таких як політичні, економічні чи культурні (Длугопольська, 2017, с. 64).

Переходячи безпосередньо до міжнародних стандартів права людини на достатній життєвий рівень, насамперед варто зазначи-

ти, що під міжнародними стандартами в галузі прав людини маються на увазі міжнародно-правові норми, що встановлюють зміст і вектор розвитку принципів прав людини (Бігняк та ін., 2019, с. 13). До цієї категорії належать зобов'язання держав надавати індивідам основоположні права і свободи та без крайньої необхідності не вчиняти дії, які зазіхають на ці права і свободи, не допускати будь-якої дискримінації, а також не допускати вчинення дій, що порушують права людини. Навпаки, держави мають проводити дії, спрямовані на запобігання і насамперед на розслідування, судове переслідування та покарання за поведінку, яка порушує права (González, 2013, р. 92). Крім того, з метою гарантування дотримання прав людини, міжнародною спільнотою встановлюється система міжнародно-правової відповідальності держав за невиконання своїх зобов'язань (Коверзнев, Коверзнева, 2016, с. 51, 53) та визначаються міжнародні механізми захисту прав людини (Шуміло, 2018).

Аналіз міжнародних стандартів у сфері права на достатній життєвий рівень доречно розпочати із Загальної декларації прав людини 1948 р. (далі – Декларація). Декларація закріплює два права, тісно пов'язаних між собою: право на соціальне забезпечення та право на достатній життєвий рівень. І якщо у ст. 22 йдеться про здійснення необхідних для підтримання гідності людини і для вільного розвитку її особи прав у соціально-економічній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва з урахуванням ресурсів кожної держави, то ст. 25 закріплює перелік вимог до умов життя людини, враховуючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, дотримання яких є необхідною умовою підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, а також право на забезпечення у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від людини обставини². Як наголошується в науковій літературі, поєднання права на достатній життєвий рівень із правом на соціальне забезпечення в Загальній декларації прав людини свідчить про визнання того факту, що соціального забезпечення лише у формі фінансової підтримки недостатньо для підвищення рівня

¹ Устав ООН // Организация Объединенных Наций : офиц. сайт. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 20.10.2022).

² Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 20.10.2022).

життя людей, які живуть у бідності (Basson, 2017, р. 73). Декларація в силу свого фундаментального та спрямовуючого характеру створює основу та надає шаблонне для всіх держав – членів ООН визначення поняття «життєвий рівень», структура якого включає в себе не лише забезпечення їжею, одягом та житлом, а й доступ до таких благ, як медичне обслуговування та соціальні гарантії.

Наступним важливим міжнародним документом, що стосується тематики нашого дослідження, є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. У ч. 1 ст. 11 зазначеного документа встановлюється право кожної людини на гідні умови життя для неї та її сім'ї, враховуючи достатнє харчування, одяг і житло, а також неухильне поліпшення умов життя¹. Також Пактом встановлено право працівників на справедливі і сприятливі умови праці, реалізація яких повинна спиратися на достатній об'єм заробітної плати і на забезпечення гідного життєвого рівня як жінок, так і чоловіків². У разі, якщо людина не в змозі забезпечити себе матеріальними ресурсами, необхідними для підтримання достатнього рівня життя самостійно, вона має отримувати соціальну допомогу з боку держави (Юшко, Швець, 2013, с. 13).

Варто зазначити, що держави – учасниці цього Пакту взяли на себе зобов'язання докласти зусиль для поступового втілення в життя положень Пакту. Так, у преамбулі Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права закріплено: «Кожна держава зобов'язується в індивідуальному порядку та в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній та технічній галузях, вжити заходів у максимальних межах наявних ресурсів для того, щоб забезпечити поступове здійснення прав, які визнаються в цьому Пакті усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів»³. Також держави-учасниці беруть на себе зобов'язання вживати необхідних заходів як індивідуально,

так і в порядку міжнародного співробітництва з метою боротьби із загрозою голоду та дефіциту продовольства у світі. Такі заходи повинні включати в себе реалізацію конкретних програм з метою впровадження інноваційних методів виробництва, зберігання і розподілу продуктів харчування шляхом широкого впровадження технічних і наукових досягнень, поширення знань про принципи харчування і вдосконалення або реформування аграрних систем у такий спосіб, щоб досягти найбільш ефективного освоєння і використання природних ресурсів⁴. Також у межах реалізації права кожного на достатній життєвий рівень держави мають забезпечувати справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, які імпортують та експортують продукти⁵.

Тобто держави, які ратифікували зазначений Пакт, взяли на себе низку зобов'язань із створення ефективної законодавчої бази та механізмів її захисту та реалізації для найбільш повного та всебічного забезпечення економічних, соціальних та культурних прав. Виходячи із цього, на нашу думку, важливо зазначити, що положення Пакту не можна віднести до суто декларативних, адже держави-підписанти беруть на себе конкретні зобов'язання.

Практично аналогічний за змістом соціальний стандарт «життєвого рівня» закріплює Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117, прийнята Міжнародною організацією праці 22 червня 1962 р. Відповідно до ст. 5 цієї Конвенції держави-учасниці зобов'язуються «вживати всі можливі заходи для досягнення такого життєвого рівня, включаючи їжу, одяг, житло, медичне і соціальне забезпечення, а також освіту, які необхідні для підтримки здоров'я й добробуту незалежних виробників, найманих працівників і членів їхніх сімей»⁶. Адже політика підвищення зайнятості та задоволення суспільних потреб знижує рівень бідності (Lestari et al., 2022,

¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 20.10.2022).

² Там само.

³ Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права : від 10.12.2008 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i50 (дата звернення: 20.10.2022).

⁴ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 20.10.2022).

⁵ Там само.

⁶ Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117 : від 22.06.1962 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016 (дата звернення: 20.10.2022).

р. 147). Розділ II Конвенції має назву «Підвищення рівня життя» і розглядає таке підвищення як основну мету під час планування економічного розвитку, у процесі чого мають «вживатися всі можливі заходи для узгодження такого розвитку зі здоровою еволюцією відповідних груп населення»¹.

Аналогічні положення пізніше було продубльовано в деяких регіональних міжнародних актах з прав людини. Наприклад, схожі за змістом положення містяться в Європейській соціальній хартії (переглянутій) 1996 р. Так, у ч. 1 Хартії закріплено обов'язок держав-учасниць спрямовувати свою діяльність на забезпечення трудящим таких умов, за яких кожен із них буде мати право на справедливу винагороду за свою працю, обсяг якої повинен бути достатнім для забезпечення гідного життєвого рівня для них самих та їхніх сімей; водночас у ст. 4 йдеться про зобов'язання держав «визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень»². Також Хартія гарантує захист кожної людини (в межах країн-учасниць) від бідності та соціального відчуження.

Питання забезпечення гідного рівня життя людини регулюється також низкою інших актів, ухвалених європейською спільнотою. Так, частина XI «Норми, яким мають відповідати періодичні грошові виплати» Європейського кодексу соціального забезпечення 1964 р. регулює питання надання допомоги певним групам осіб. Відповідно до положень Кодексу розмір допомоги має визначатися згідно з вимогами, запровадженими компетентним органом державної влади. При цьому розмір допомоги може бути скорочено лише у випадку, коли інші засоби існування сім'ї бенефіціарія перевищують визначені основні суми чи суми, встановлені компетентним органом державної влади³. Також зазначено, що загальний обсяг допомоги та інших засобів існування, що надаються після проведення наведених вище підрахунків, має бути достатнім для підтримання сім'ї отримувача у здоровому й гідному стані.

¹ Там само.

² Європейська соціальна хартія (переглянута) : від 03.05.1996 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 20.10.2022).

³ Європейський кодекс соціального забезпечення : від 16.04.1964 № ETS N 48 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329 (дата звернення: 20.10.2022).

Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 р. у ст. 5 гарантує отримання гідної винагороди за всі види трудової діяльності. Задля досягнення поставленої мети працівники мають бути забезпечені справедливою заробітною платою, якої має бути достатньо для забезпечення їм гідного рівня життя. Щодо соціального захисту п. 10 «Соціальний захист» зазначеного акта закріплює, що «кожний працівник Європейського Співтовариства має право на адекватний соціальний захист і незалежно від статусу і розміру підприємства, на якому працює, користуватися адекватним рівнем допомоги із соціального забезпечення»⁴. При цьому в ЄС роль держав у загальному благополуччі в боротьбі з бідністю та соціальною інтеграцією є різною (Hernández, Picos, Riscado, 2022, p. 453).

Отже, якщо узагальнити наявні в міжнародно-правових актах стандарти забезпечення права людини на достатній життєвий рівень, то можна дійти висновку, що воно включає в себе такі елементи:

1) можливість реалізації прав в економічній, соціальній і культурних сферах, що необхідно для підтримання гідного та вільного розвитку особистості;

2) право на таку якість життя, рівня якої достатньо для підтримання здоров'я та добробуту сім'ї; останнє включає в себе такі компоненти, як достатній рівень забезпечення продуктами харчування, укомплектованість одягом за сезоном, житлом, доступ до послуг системи охорони здоров'я, а також соціальне обслуговування;

3) право на соціальний захист у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, настання старості або втрати людиною здатності самостійно забезпечувати себе засобами до існування з незалежних від неї причин;

4) право на постійне покращення умов життя, яке, на нашу думку, має особливу важливість для підтримання гідних умов життя людини, адже в сучасних реаліях світова економіка характеризується стрімким розвитком та постійним зростанням як якісних, так і кількісних показників вживання продукції (якщо брати за основу країни, більшість населення яких не знаходиться на межі бідності, як наприклад, у деяких країнах Африки або Близького Сходу), а отже, обсяг продукції, необхідної

⁴ Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників : від 09.12.1989 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 20.10.2022).

для нормального існування людини, постійно зростає, що потрібно враховувати при визначенні меж поняття «достатній життєвий рівень» і розглядати останнє як динамічне явище;

5) право на захист від голоду, що втілюється в житті шляхом ужиття державою індивідуальних та колективних заходів щодо вдосконалення виробництва (перш за все продовольчих товарів), раціоналізації розподілу та споживання продуктів харчування, а саме сприяння постачанню таких продуктів тим верствам населення, які мають проблеми із забезпеченням цими товарами.

Ще одним елементом, який варто додати до наведеного переліку, є інформація, яка з розвитком науково-технічного прогресу, світових глобалізаційних процесів і цифровізації багатьох сфер життя суспільства та держави починає відігравати все вагомішу роль у житті практично кожної людини.

Україна як частина міжнародної спільноти також не могла залишитися осторонь світових процесів, пов'язаних із розвитком міжнародного та національного законодавства у сфері захисту права людини на достатній життєвий рівень. Особливої актуальності це питання набуває у світлі обраного курсу на євроінтеграцію, завдяки чому матиме місце підвищення рівня життя населення України, що загалом позитивно вплине на реалізацію прав людини (Міщенко, 2019, с. 264). Процес зближення з Європейським Союзом неминуче включає в себе проведення Українською державою всебічних реформ, направлених на забезпечення відповідності вимогам європейської спільноти, зокрема у соціальній сфері. Крім того, спрямування Україною своєї діяльності на усунення соціальної нерівності та врівноваження інтересів у суспільстві в умовах російської агресії здатне довести європейським партнерам прихильність європейським цінностям і стандартам.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»¹. Виходячи із цього, чинні норми міжнародного права, зокрема ті, що закріплюють соціальні та економічні права людини і прямо чи опосередковано спрямовані на гарантування достатнього життєвого

рівня, є структурним елементом національного механізму забезпечення права людини на достатній життєвий рівень. Розглядаючи положення Основного Закону, що прямо або опосередковано впливають на право людини на достатній рівень життя, слід зазначити, що у ст. 1 Конституції Україна проголосила себе соціальною державою, чим визнала людину найвищою соціальною цінністю. Це означає, що держава надає пріоритетний статус вирішенню питань, пов'язаних з умовами та рівнем життя людини. Однак основну роль у конституційно-правовому регулюванні права людини на гідні умови життя відіграє ст. 48 Конституції України, яка фактично є основою для всього національного законодавства у цій галузі і проголошує право на достатній життєвий рівень для особи та її сім'ї, враховуючи достатнє харчування, одяг, житло².

Також Конституція закріплює основні риси України як соціальної держави, серед яких: соціальна спрямованість економіки, закріплення та державні гарантії реалізації соціальних прав громадян, зокрема їх прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень (статті 46, 48)³ тощо. Зазначені положення Основного Закону мають на меті встановлення правил, відповідно до яких держава повинна «відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян»⁴. Крім того, як наголосив у своєму Рішенні Конституційний Суд України, в державі, яка проголошує себе соціальною, розмір прожиткового мінімуму, визначений на законодавчому рівні, має реально забезпечувати гідний рівень життя людини⁵.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої статті 2 Закону України «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування» (справа про надання допомоги по тимчасовій непрацездатності) : від 17.03.2005 № 1-рп/2005 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-05> (дата звернення: 20.10.2022).

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.10.2022).

Однак, незважаючи на те, що ст. 48 Основного Закону закріплює деякі фундаментальні положення, що стосуються права на достатній життєвий рівень і визначені у ст. 25 Декларації, в Конституції закріплене більш стисле формулювання порівняно з аналогічною статтею Декларації. Деякі елементи права на достатній життєвий рівень, наприклад, право на медичний догляд, у Конституції винесені в окремі статті (право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування закріплюється окремо у ст. 49). Також варто акцентувати, що у ст. 25 Декларації, на відміну від Конституції України, відсутній сам термін «достатній життєвий рівень». У Декларації вказується, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, якого має бути достатньо для «підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї»¹, що, відповідно, більш чітко конкретизує межі такої «достатності».

Важливо зауважити, що імплементація в національне законодавство положень Декларації не накладає на державу жодних зобов'язань, тому за невиконання цих положень не передбачені санкції. Її норми мають декларативний характер та не потребують ратифікації, однак Декларація є еталоном, правовим зразком міжнародного рівня і формує певні соціальні стандарти прав людини. Тому держави, що приєдналися до Декларації, мають використовувати її норми як орієнтир у розвитку свого національного законодавства (Zhebrogvska, Riaboshapchenko, 2021, с. 71).

Водночас зміст ст. 48 Конституції України повністю відповідає вимогам ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. Зазначені документи практично ідентичні в тому, що включають право на достатнє харчування, одяг і житло для кожного в перелік необхідних елементів права на достатній життєвий рівень для людини та її сім'ї.

Незважаючи на тотожність змістового наповнення права на достатній життєвий рівень на міжнародному та національному рівнях,

існує низка проблем, які негативно впливають на перспективи ефективної реалізації цього права в Україні. Йдеться про відсутність законодавчого визначення меж «достатності» під час визначення положення «достатній життєвий рівень». Це значно ускладнює аналіз відповідності рівня життя людини в державі ознакам «достатності» та визначення ефективності діяльності держави у цій сфері. Також проблемою є рекомендаційний характер цього поняття та постійна змінюваність вимог до достатнього рівня життя залежно від ступеня соціально-економічного розвитку країни та інших чинників. Так, у рішеннях від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 Конституційний Суд зауважив, що «передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними». Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання або усунення реальних загроз економічній безпеці України (Бакумов та ін., 2019, с. 60). Відсутність чіткого визначення меж достатнього життєвого рівня фактично надає цьому терміну оціночний характер, що обмежує можливість його правового використання (Кириченко, 2018, с. 310).

Також у контексті реалізації права людини на достатній життєвий рівень варто звернутися до статей 43, 45–49 Конституції України, де більш детально окреслюються певні соціальні права людини, дотримання яких є необхідними умовами реалізації права людини на достатній рівень життя. Виходячи зі змісту зазначених статей, держава бере на себе обов'язок забезпечувати відповідний соціальний стандарт життєдіяльності її громадян (Клименко, 2019, с. 26). При цьому акцент повинен робитися не лише на наданні допомоги тим, хто за певних причин не спроможний самостійно забезпечити собі належний життєвий рівень, а й на створенні відповідних умов для самостійного досягнення дієздатною людиною гідного рівня життя для себе і своєї сім'ї.

Наведені положення Основного Закону покладають на державу обов'язок створити та підтримувати ефективну систему соціального захисту різних категорій осіб. Ця система повинна мати на меті сприяння узгодженню рівня життя різних верств населення з вимогами положень права на достатній життєвий рівень шляхом надання ефективного соціального забезпечення та реалізації заходів соціального

розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII : від 22.05.2018 № 5-р/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18> (дата звернення: 20.10.2022).

¹ Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 20.10.2022).

захисту населення. Ці заходи мають втілювати ідеї соціальної солідарності та справедливості, бути спрямованими на охорону і захист особи під час настання можливих соціальних ризиків¹.

Відповідно до позиції Конституційного Суду України держава має право вільно встановлювати пріоритетність вирішення існуючих соціальних проблем, а також врегульовувати їх на власний розсуд, виходячи в основному з наявних у державі фінансово-економічних можливостей. Так, у випадку виникнення значних проблем в економіці, введення в державі воєнного або надзвичайного стану, а також у випадках, пов'язаних із захистом національної безпеки, держава має можливість провести необхідний перерозподіл своїх фінансових і матеріальних активів з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства. Однак зазначені обмеження не повинні порушувати сутність конституційних соціальних прав осіб, тобто в будь-яких умовах приділяти максимум зусиль для забезпечення таких умов життя, які відповідають уявленням про гідне життя людини². Наразі Україна опинилася саме у такій ситуації, коли уряд змушений знаходити баланс між необхідністю задоволення оборонних потреб країни, які суттєво зросли з початком російсько-української війни, та необхідністю ефективно протидіяти кризі в соціальному та економічному секторах держави, яка невпинно набирає обертів. Варто зазначити, що саме від ефективності дій влади як на військовому, так і на соціально-економічному фронтах буде залежати об'єм фінансової допомоги, яка надходить від наших зарубіжних партнерів. У випадку ж неефективної соціальної політики України, як-то нецільове використання або розкрадання коштів, наданих для підтримання соціальної сфери, обсяги фінансової підтримки соціального сектора та економіки нашої держави як під час війни, так і в процесі післявоєнної відбудови будуть значно знижені, а за найгіршої ситуації можуть бути взагалі припинені.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII : від 22.05.2018 № 5-р/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18> (дата звернення: 20.10.2022).

² Там само.

Крім законів на забезпечення достатнього рівня життя спрямована і низка нормативно-правових актів. Міністерством соціальної політики України спільно з іншими міністерствами Наказом від 18 травня 2017 р. № 827/403/507/113/232 була затверджена Методика комплексної оцінки бідності, яка передбачає розрахунок системи показників, що безпосередньо характеризують рівень життя бідного населення³. Варто виділити декілька термінів, якими оперує зазначена методика: бідність, монетарна бідність, немонетарна бідність. Бідність визначається як неможливість підтримувати рівень життя, притаманний конкретному суспільству в певний період часу. Під монетарною бідністю розуміють дефіцит коштів, необхідних для підтримання способу життя, притаманного конкретному суспільству в конкретний період часу. А під межею монетарної бідності пропонується розуміти рівень доходу (витрат), нижче від якого задоволення особою основних потреб стає неможливим. Відтак межа, що розділяє бідність і достатній рівень життя, оцінюється як рівень доходу, нижче від якого стає неможливим задоволення основних потреб людини. Межа бідності встановлюється як частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць⁴. На її основі визначаються сім'ї, які належать до категорії бідних. З огляду на зазначене можна зробити висновок, що фактично на сьогодні існують конкретні формули розрахунку межі бідності, але відсутні чіткі механізми розрахунку монетарних та інших показників, необхідних для визначення достатнього рівня життя. Тобто наразі достатній рівень життя можна визначити лише як стан, під час якого показники монетарних можливостей та можливостей споживання людини вище від показників межі бідності.

Сьогодні державне регулювання в Україні рівня життя населення спирається здебільшого на категорію прожиткового мінімуму, який встановлюється базовим державним соціальним стандартом і «є надзвичайно важливим для аналізу достатку та благополуччя населення

³ Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності : наказ М-ва соц. політики України, М-ва економ. розвитку і торгівлі України, М-ва фінансів України, Держ. служби статистики України, Нац. акад. наук України від 18.05.2017 № 827/403/507/113/232 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17> (дата звернення: 20.10.2022).

⁴ Там само.

України» (Пласконь та ін., 2021). Він є тим індикатором, на основі якого встановлюються соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти¹. Законодавець визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості².

До складу прожиткового мінімуму входять набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і наборів послуг, схвалених науково-громадською експертизою на принципах соціального партнерства і затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 11 жовтня 2016 № 780³.

ВИСНОВКИ. На міжнародному рівні правовий статус людини регулюється широким спектром міжнародно-правових актів, які встановлюють загальні для всіх держав-учасниць стандарти у сфері прав людини, серед яких варто виділити Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права тощо. Україна як частина світової спільноти і соціальна держава взяла на себе обов'язок дотримуватися світових тенденцій і стандартів у сфері захисту прав людини. Серед інших фундаментальних

прав і свобод людини наша держава взяла на себе обов'язки щодо захисту права людини на достатній життєвий рівень як невід'ємної фундаментальної частини соціальних прав.

На сьогодні Україна приєдналася до всіх основних міжнародно-правових актів, що спрямовані на захист соціальних та економічних прав людини, та докладає зусиль для розвитку системи національного законодавства саме з урахуванням положень міжнародно-правових актів. Однак норми українського законодавства насамперед спрямовані на підтримання мінімального рівня життя людини шляхом встановлення прожиткового мінімуму та нижньої межі заробітної плати. А це за вектором своєї спрямованості дещо розбігається з концепцією забезпечення гідного рівня життя населення, яка декларується наведеними міжнародними актами.

Достатній життєвий рівень та мінімальний рівень життя – це значною мірою різні поняття. Поняття «достатній життєвий рівень» спрямоване на створення матеріального фундаменту для реалізації людиною творчих, професійних, наукових та інших суспільно значущих якостей, що має стати рушійною силою розвитку суспільства, економіки та держави. Водночас підтримання мінімального рівня життя за своїм посилом направлене не на створення можливостей для ефективного розвитку людини, а на захист людини від потрапляння на умовне «соціальне дно».

У сучасних реаліях участь нашої держави в міжнародних договорах, які регламентують право людини на достатній життєвий рівень, та питання подальшого ефективного втілення в життя положень цих документів мають особливе значення. Це зумовлено значними проблемами в реалізації, на які впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, серед яких необхідність удосконалення національного законодавства у цій сфері, економічні кризи, гібридна, а згодом і повномасштабна збройна агресія росії тощо. Всі ці фактори суттєво впливають як безпосередньо на рівень життя наших громадян, так і на фінансові можливості держави у соціальній сфері, ставлять нашу державу перед необхідністю оперативного ухвалення важливих законодавчих та управлінських рішень задля максимально можливої стабілізації кризової ситуації в соціальній сфері та запобігання обвалу рівня життя громадян.

Задля забезпечення права на достатній життєвий рівень в умовах російської агресії, ефективного використання коштів, наданих Україні зарубіжними партнерами для підтримання рівня життя громадян та надання

¹ Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 20.10.2022).

² Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14> (дата звернення: 20.10.2022).

³ Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-p> (дата звернення: 20.10.2022).

різноманітних соціальних послуг, доцільно значно посилити державний контроль за ефективністю розподілення та реалізації цих коштів. Також має бути посилена відповідальність осіб, які розпоряджаються цими коштами, за нецільове та неефективне їх використання, а також за їх розкрадання. Лише у такому разі наша держава буде здатна ефективно відповісти на ті економічні та соціальні виклики, які перед нею поставила війна. В іншому випадку

погіршення рівня життя призведе до падіння можливостей розвитку, творчої та професійної реалізації громадян, що ще більше погіршить економічний потенціал нашої держави та призведе до ще більшого падіння рівня життя. А це загрожує утворенням замкнутого кола: коли криза в економіці призводить до падіння рівня життя, що ще більше посилює таку кризу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андрієнко І. С. Достатній життєвий рівень як правова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 93–95.
2. Длугопольська Т. Соціальні права в контексті забезпечення соціальної безпеки громадян. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 10. С. 63–68.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2002. Т. 3. 952 с.
4. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : монографія / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Рожко С. Г., 2017. 488 с.
5. Кириченко Ю. В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 512 с.
6. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с.
7. Коверзнев М. С., Коверзнева Г. П. Відповідальність у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13. С. 49–56.
8. Конституційне право : підручник / О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін. ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
9. Кушніренко О. Г. Міжнародно-правові стандарти права людини на достатній рівень життя та їх імплементація в соціальній політиці України. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-8>.
10. Магновський І. Й. Право громадян України на достатній життєвий рівень як один із ключових факторів розбудови соціальної держави. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 44–52. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.93.44-52>.
11. Мацокин В. В. Право громадян України на достатній життєвий рівень : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2008. 19 с.
12. Міщенко А. Запозичення досвіду держав-членів ЄС у процесі приведення у відповідність регулювання конституційно-правових обмежень соціально-економічних прав людини в Україні. *Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації*. 2019. Вип. 3. С. 264–270.
13. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Бігняка. Херсон : Гельветика, 2019. 168 с.
14. Пласконь С., Сенів Г., Руська Р., Новосад І. Математико-статистичні аспекти аналізу динаміки показників заробітної плати в Україні. *Економічний аналіз*. 2021. № 2, т. 31. С. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.055>.
15. Рибіцький С. Б. Громадські правозахисні організації як суб'єкти захисту прав і свобод громадян. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 78–82.
16. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посіб. Київ : ФОРМ Голембовська О. О., 2018. 168 с.
17. Щербюк Н. Ю. Міжнародні і національні аспекти генези права на достатній життєвий рівень у праві соціального забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 160–162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/36>.
18. Юшко А. М., Швець Н. М. Міжнародні соціальні стандарти : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Жернакова. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. 121 с.
19. Ярошенко О. М. Гідний життєвий рівень як правова категорія і конституційне право // Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О. І. Процевського (м. Харків, 5 квіт. 2019 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Юрайт, 2019. С. 134–138.

20. Basson Y. State obligations in international law related to the right to an adequate standard of living for persons with disabilities. *Law, Democracy & Development*. 2017. Vol 21. Pp. 68–83. DOI: <https://doi.org/10.4314/ldd.v21i1.4>.

21. González A. D. Obligaciones internacionales del estado colombiano frente al desplazamiento forzado de poblacione. *Novum Jus*. 2013. Vol. 7, Nr. 2. Pp. 89–109. DOI: <https://doi.org/10.14718/NOVUMJUS.2013.7.2.3>.

22. Hernández A., Picos F., Riscado S. Moving towards fairer regional minimum income schemes in Spain. *Journal of European Social Policy*. 2022. Vol. 32, Iss. 4. Pp. 452–466. DOI: <https://doi.org/10.1177/09589287221088174>.

23. Lestari E. P., Rahayu H. C., Retnaningsih T. K., Suhartono S. Significant role of the human development index in alleviating poverty. *Journal of Social Economics Research*. 2022. Vol. 9, No. 3. Pp. 147–160. DOI: <https://doi.org/10.18488/35.v9i3.3170>.

24. Zhebrowska K. A., Riaboshapchenko A. O. International legal standards of human rights: general principles. *Часопис цивільстики*. 2021. Вип. 41. С. 71–76. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i41.426>.

Надійшла до редакції: 24.10.2022

Прийнята до опублікування: 28.11.2022

REFERENCES

1. Andrienko, I. S. (2015). Adequate standard of living as a legal category. *South Ukrainian Law Journal*, 2, 93-95.

2. Bakumov, O. S., Varunts, L. D., Gudz, T. I. et al. (2019). *Constitutional Law* (O. S. Bakumov, T. I. Gudz, M. I. Marchuk, Eds). Kharkiv National University of Internal Affairs.

3. Basson, Y. (2017). State obligations in international law related to the right to an adequate standard of living for persons with disabilities. *Law, Democracy & Development*, 21, 68-83. <https://doi.org/10.4314/ldd.v21i1.4>.

4. Bihniak, O. V. (Ed.). (2019). *Basics of international legal standards of human rights*. Helvetica.

5. Boichuk, Yu. D. (Ed.). (2017). *General theory of health and healthcare*. Rozhko S. H.

6. Dluhopolska, T. (2017). Social rights in a context of social security guarantee of citizens. *Actual Problems of Law*, 10, 63-68.

7. Gonzalez, A. D. (2013). International obligations of the Colombian state regarding the forced displacement of populations. *Novum Jus*, 7(2), 89-109. <https://doi.org/10.14718/NOVUMJUS.2013.7.2.3>.

8. Hernandez, A., Picos, F., & Riscado, S. (2022). Moving towards fairer regional minimum income schemes in Spain. *Journal of European Social Policy*, 32(4), 452-466. <https://doi.org/10.1177/09589287221088174>.

9. Klymenko, A. L. (2019). *Standards and guarantees of social security: international legal and domestic context*. Yurait.

10. Koverzniev, M. S., & Koverznieva, G. P. (2016). State responsibility in international law. *Almanac of International Law*, 13, 49–56.

11. Kushnirenko, O. H. (2019). International legal standards of the human right to an adequate standard of living and their implementation in the social policy of Ukraine. *Law and Society*, 6, 44-50. <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-1-8>.

12. Kyrychenko, Yu. V. (2018). *Constitutional and legal regulation of human rights in Ukraine in the context of harmonization with the legislation of European states* [Doctoral dissertation, Uzhhorod National University].

13. Lestari, E. P., Rahayu, H. C., Retnaningsih, T. K., & Suhartono, S. (2022). Significant role of the human development index in alleviating poverty. *Journal of Social Economics Research*, 9(3), 147-160. <https://doi.org/10.18488/35.v9i3.3170>.

14. Mahnovskiy, I. Y. (2021). The right of citizens of Ukraine to a sufficient living standart as one of the key factors of the social state development. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 1(93), 44-52. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.93.44-52>.

15. Matsokin, V. V. (2008). *The right of citizens of Ukraine to a sufficient standard of living* [Candidate thesis, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine].

16. Mishchenko, A. V. (2019). Borrowing the experience of the memembr states of the EU in the process of bringing the regulation of the constitutional and legal restrictions of socio-economic rights in Ukraine into conformity. *Ukraine – European Union: From Partnership Towards Association*, 3, 264-270.

17. Mochernyi, S. V. (Ed.) et al. (2002). *Economic encyclopedia* (Vol. 3). Academy.

18. Plaskon, S., Seniv, H., Ruska, R., & Novosad, I. (2021). Mathematical and statistical aspects of analysis of the dynamics of Ukraine's wage indicators. *Economic Analysis*, 2(31), 55-61. <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.055>.

19. Rybitsky, S. B. (2013). Public human rights organizations as subjects of protection of rights and freedoms of citizens. *Law and Society*, 3, 78-82.

20. Shcherbiuk, N. Yu. (2021). International and national aspects of the genesis of the right to an adequate standard of life in social security law. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, 8, 160-162. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/36>.

21. Shumilo, I. A. (2018). *The international system of human rights protection*. Holembovska O. O.

22. Yaroshenko, O. M. (2019, April 5). *A decent standard of living as a legal category and a constitutional right* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference “Actual problems of labor law and social security law”, Kharkiv, Ukraine.

23. Yushko, A. M., & Shvets, N. M. (2013). *International social standards* (V. V. Zhernakov, Ed.). National University “Yaroslav Mudryi Academy of Ukraine”.

24. Zhebrovska, K. A., & Riaboshapchenko, A. O. (2021). International legal standards of human rights: general principles. *Journal of Civil Studies*, 41, 71-76. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i41.426>.

Received the editorial office: 24 October 2022

Accepted for publication: 28 November 2022

ТАТЬЯНА ИВАНОВНА ГУДЗЬ,

кандидат юридических наук, доцент,

*Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра конституционного и международного права;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>,

e-mail: tetiana1522@ukr.net;

ВАДИМ ВИТАЛЬЕВИЧ МАЛЬЦЕВ,

*Харьковский национальный университет внутренних дел,
кафедра конституционного и международного права;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0214-8976>,

e-mail: alan.kast.95@gmail.com

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ПРАВА НА ДОСТАТОЧНЫЙ ЖИЗНЕННЫЙ УРОВЕНЬ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УКРАИНЫ

Исследованы положения международных стандартов права человека на достаточный уровень жизни и их влияние на законодательство Украины. Определены элементы содержательного наполнения права на достаточный жизненный уровень, акцентировано на проблемных аспектах его реализации в современных условиях. Отмечено, что и в условиях войны государство должно принимать меры, направленные на предотвращение снижения жизненного уровня своих граждан ниже достаточного. Доказано, что национальное законодательство прежде всего направлено на поддержание минимального уровня жизни человека, что в значительной степени не соответствует конкретным мерам в сфере обеспечения достойного уровня жизни населения.

Ключевые слова: *права человека, международные стандарты, уровень жизни, имплементация, качество жизни, социальная защита, заработная плата.*

TETIANA IVANIVNA GUDZ,

Candidate of Law, Associate Professor,

*Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Constitutional and International Law;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6950-6136>,

e-mail: tetiana1522@ukr.net;

VADYM VITALIIOVYCH MALTSEV,

Kharkiv National University of Internal Affairs,

Department of Constitutional and International Law;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0214-8976>,

e-mail: alan.kast.95@gmail.com

INTERNATIONAL STANDARDS OF THE RIGHT TO AN ADEQUATE STANDARD OF LIVING AND THEIR IMPACT ON UKRAINIAN LEGISLATION

The provisions of international standards of human right to an adequate standard of living and their impact on national legislation have been investigated. It has been emphasized that since Ukraine gained independence and up to now the issue of ensuring a sufficient standard of living

has remained one of the most problematic for our state. European integration processes, which provide for the modernization of Ukraine's socio-economic policy towards improving the quality of life of each person, also increase the need for scientific research. It has been emphasized on the relevance and importance of studying the issues of regulation of the right to an adequate standard of living in view of the existing social problems, which have become much more acute with the beginning of the full-scale war of Russia against our country and have a huge negative impact on the living standards of Ukrainian citizens.

The purpose and objectives of the study are to analyze the provisions of international standards of the right to an adequate standard of living and to find the best ways to implement international standards of this right in the legislation of Ukraine in modern conditions, to determine further prospects for their development. The scientific novelty of the study is due to the lack of scientific analysis of the armed aggression impact on the right to an adequate standard of living realization and provides proposals for the effective implementation of international standards in the field of protection of the human right to an adequate standard of living in national legislation, taking into account these aspects. Modern methods of scientific research have been used, in particular formal and legal, historical and legal, systemic, logical and semantic, analysis and synthesis, etc. At the same time, the analysis of the right to an adequate standard of living has been based on the dialectical method, the use of which made it possible to understand doctrinal and normative sources in the researched area, to find out the content of the human right to an adequate standard of living both at the international and national levels and its essential characteristics.

It has been concluded that even in the conditions of war, the state should take measures aimed at preventing the decline in the living standards of its citizens below a sufficient level. It has been proven that the national legislation is primarily aimed at maintaining the minimum standard of living of a person, which largely diverges from concrete steps in the sphere of ensuring a decent standard of living of the population.

Key words: *human rights, international standards, standard of living, implementation, quality of life, social protection, wages.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Гудзь Т. І., Мальцев В. В. Міжнародні стандарти права на достатній життєвий рівень та їх вплив на законодавство України. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 94–107. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.08>.

Citation (APA): Gudz, T. I., & Maltsev, V. V. (2022). International standards of the right to an adequate standard of living and their impact on Ukrainian legislation. *Law and Safety*, 4(87), 94–107. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.08>.